

Stijn Oosterlynck

Gooi je werking open als vakbond

Er weerklinkt steeds meer kritiek op het brede middenveld. Vakbonden zijn niet representatief, ngo's activistisch en sociaal-culturele organisaties worden voorgesteld als subsidieslurpers. "Het middenveld staat onder druk, maar het hernieuwt en versterkt zich. Een sterk middenveld is essentieel voor een goed werkende democratie", zegt Stijn Oosterlynck, professor sociologie aan de Universiteit Antwerpen.

Stijn Oosterlynck: "Het is duidelijk dat er iets aan de hand is met het middenveld in België. We hebben een uitgebreid en sterk middenveld. De overheid heeft altijd veel uitbesteed aan middenveldorganisaties, zoals de terugbetalingen door de mutualiteit in het kader van de gezondheidszorg, of het uitbetalen van werkloosheidsvergoedingen door vakbonden. Daar zijn historische redenen voor zoals de verzuijing. Dat model van sterke verweving van overheid en middenveld is overeind gebleven, maar het staat onder druk. Dit is een internationale evolutie. Door allerlei maatschappelijke veranderingen is het politieke midden gereduceerd en groeien partijen die zich radicaler opstellen, zowel links als rechts. Daarnaast is er ook de roep om een sterke uitvoerende macht, met politici die "zeggen waar het op staat". De besluitvorming verloopt erg traag in ons land, wat eigen is aan een democratie, zeker één met een

sterk middenveld. We hebben een systeem met veel evenwichten, waarbij alles uitgebreid doorgepraat wordt. Echt radicale breuken in het beleid kennen wij niet, en koerswijzigingen verlopen traag. Hier heerst steeds meer onvrede over, en dat gaat gepaard met de roep om een sterke leider. De uitvoerende macht, de regering, gaat zich veel nadrukkelijker profileren."

Is dat niet een eerder beperkte visie op democratie?

Ja. In de naam van het 'primaat van de politiek' gaat men proberen om de andere spelers groten-deels het zwijgen op te leggen. Democratie wordt herleid tot het vertegenwoordigen van de electorale meerderheid. Er komt steeds meer kritiek op het middenveld en de andere actoren die mee het democratisch evenwicht tussen allerlei visies en belangen in stand houden. Het middenveld

TEKST
Bart Vranckx

FOTO'S
Jan Locus

'Veel mensen stemmen tegen hun eigen sociaaleconomische belangen in. Door mensen te organiseren kan je dat tegengaan, en daarin zijn vakbonden erg belangrijk.'

>> moet zwijgen, rechters worden weggezet als activistisch, kritische journalisten verspreiden zogezegd fake news. De geschiedenis leert ons dat de democratie herleiden tot een eenvoudig “de meerderheid beslist” tot de ergste uitwassen kan leiden. De meerderheid wordt al snel gelijk gesteld met “het volk”. Wie zich daartegen verzet is dan volksvreemd. De mensenrechten, vrijheid van vereniging (een sterk middenveld) en een vrije pers zijn essentieel voor een goed werkende democratie. Dat inzicht is aan het wegdeemsteren, en dan krijg je autoritaire leiders à la Orban. Theo Francken is hier de Belgische exponent van. In die brede context waarin de uitvoerende macht – de regering – meer naar zich toe trekt staat de speelruimte van het middenveld duidelijk onder druk.

Heeft dat invloed op de politieke werking van het middenveld?

Dat de ruimte van het middenveld ingeperkt wordt, betekent niet noodzakelijk dat het middenveld minder politiek is. Het kan ook dat ze daardoor net meer uitgesproken worden. Uit ons

onderzoek naar middenveldinnovatie blijkt dat de meeste organisaties vinden dat ze nog evenveel of zelfs meer aan politiek doen dan 10 jaar geleden. Slechts 5% van de ondervraagde organisaties zegt minder aan politiek te doen, bijna 45% stelt meer of veel meer aan politiek te doen. Wel is het zo dat het middenveld in het algemeen de politieke rol als minder belangrijk ziet dan gemeenschapsvorming of dienstverlening. Maar dat is altijd al zo geweest. Je moet politisering – publiek standpunten innemen over de maatschappij – niet te nauw zien. Vaak wordt dit herleid tot in conflict gaan, met staken en betogen als typische uitingen. Dat is een te enge visie op wat politiek is. Het is maar één aspect ervan. Er zijn ook nieuwe vormen van aan politiek doen, zoals leefstijlpolitiek: vegetarisch eten, de trein nemen in plaats van het vliegtuig als expliciet politiek statement. Een andere vorm van politiek die nu sterk in opkomst is, is de deliberatieve democratie. Dat is ook niet op conflict gericht, maar op samen debatteren en argumenteren, over maatschappelijke posities heen. Het idee is dat als je machtsverhoudingen weglaat, dat je dan veel makkelijker tot een con-

sensus komt. Het is ook een publieke manier om aan maatschappelijke veranderingen te werken. Dat staat haaks op de oude zuilenpolitiek, waarbij er veel meer achter gesloten deuren aan politiek gedaan werd. Op dat vlak is er vandaag veel vernieuwing gaande, ondanks de pogingen om de speelruimte te beperken.

Op het eerste zicht lijkt dit voor een vakbond wel minder evident om zo te werk te gaan dan voor een burgerbeweging.

Vakbonden zijn groot geworden in een heel andere context. Je moet ook naar het DNA van een organisatie kijken. Maar dat belet niet om de zaken anders aan te pakken. Kijk maar naar Femma. Dat is een vrouwenbeweging die uit de katholieke zuil komt, en hun manier om aan politiek te doen was het opstellen van memoranda. Ze stelden echter vast dat dit niet meer werkte en ze gooiden het over een andere boeg. Zij hebben heel sterk ingezet op een campagne rond evenwicht tussen werk en gezin, met de 30-uren week. Eerst eerder conflict-gedreven – het is immers een controversieel standpunt – maar in conflict alleen kon hun achterban zich niet herkennen. Daarom hebben ze ook een website gestart, die heel verhaalgedreven en leefstijlgericht werkt. Zo kan je de 30-uren week voorstellen als een vorm van leefstijlpolitiek en bereik je een ander publiek. Vakbonden zouden soortgelijke campagnes kunnen opzetten. Bovendien kan je er andere organisaties in mee trekken. Bij Femma hebben ze rekening gehouden met hoe hun organisatie ervaren werd, en zo gekomen tot een herinterpretatie van hun historische missie. Vakbonden kunnen dezelfde oefening doen. Kijken hoe ze in de maatschappij staan, rekening houdend met waar ze vandaan komen en daarbij nieuwe zaken inbrengen, zoals deliberatieve methoden. Je kan ook je werking open gooien, en meer rekening houden met mensen die (nog) geen lid zijn. Vakbonden zijn democratische organisaties, maar ze zijn wel erg intern gericht, op de eigen achterban.

Vandaar ook de opkomst van allerlei burgerbewegingen. Het valt wel op dat die meestal uitgaan van witte middenklassers. Als vakbond proberen we ook een stem te geven aan mensen die anders niet gehoord worden.

Burgerinitiatieven ontstaan omdat het traditionele middenveld sommige zaken niet snel genoeg oppikt. Hooggeschoolde burgers gaan dan zelf aan

de slag. Uit ons onderzoek blijkt dat hoogopgeleiden oververtegenwoordigd zijn in het middenveld. Dat de vakbond ook een ander publiek aantrekt, is dus van groot maatschappelijk belang. Veel mensen stemmen tegen hun eigen sociaaleconomische belangen in. Door mensen te organiseren kan je dat tegengaan, en daarin zijn vakbonden erg belangrijk.

Je pleit voor meer samenwerking tussen verschillende organisaties.

Sterke organisaties zouden meer fragiele, kleinere organisaties kunnen steunen en zo het hele middenveld versterken. Je kan mee hun boodschap helpen uitdragen, en zij helpen je sneller nieuwe tendenzen oppikken. België is een erg corporatistisch land: alles is georganiseerd in beroepsgroepen. Dat is niet altijd bevorderlijk voor de solidariteit. Wat dit betreft zijn er nog veel mogelijkheden tot samenwerking, ook tussen vakbonden onderling.

Je gaf al aan dat het middenveld gemeenschapsvorming en dienstverlening zeer belangrijk vinden. Staat dat niet haaks op die grotere politieke rol?

Dienstverlening en politisering kunnen perfect samengaan. Je ziet heel vaak dat organisaties vanuit hun dienstverlening signalen oppikken, waarmee ze dan politiek aan de slag gaan. Ik denk aan klassieke organisaties zoals mutualiteiten. Maar ook nieuwe bewegingen experimenteren met deze formule: ze zetten dienstverlening op die mensen helpt maar ook toont dat andere politieke keuzes mogelijk zijn. Denk maar aan energievoerders of de opvang die vluchtelingenorganisaties bieden. Vanuit rechtse hoek is er wel kritiek, omdat ze die combinatie van rollen niet zuiver vindt, maar in de praktijk blijkt dit bij vele organisaties terug te komen. Als organisatie moet je de vraag stellen hoe je met dienstverlening en politiek omgaat. Het is een voortdurend afwegen van belangen.

Stijn Oosterlynck is professor urban sociology aan de Universiteit Antwerpen. Hij coördineert een onderzoeksproject rond middenveldinnovatie (CSI Flanders). Meer info vind je op <https://www.middenveldinnovatie.be/>.

Diversiteit als uitdaging

Stijn Oosterlynck: “Voor veel organisaties is etnisch-culturele diversiteit een uitdaging. Ze voelen dit wel aan als een probleem, maar schrikken terug voor ingrijpende maatregelen. Vanuit ons onderzoek pleiten wij voor sterkere maatregelen. Je moet de diverse groepen in de maatschappij mee nemen tot de kern van de organisatie. Eens ze tot de kern van het besluitvormingsproces komen, krijg je automatisch een ander gesprek, met meer oog voor andere gevoeligheden.

De eerste stap moet dus zijn om zoveel mogelijk diverse mensen in de organisatie te betrekken. Dat is vooral belangrijk bij de rekrutering van personeel, leidinggevenden en bestuurders.

Door meer mensen met een andere achtergrond in de organisatie te hebben, wordt diversiteit ook zichtbaarder en de organisatie ook herkenbaarder voor burgers met een migratieachtergrond. Dat heeft een motiverend effect. Vakbonden kunnen zo ook actief werken aan sociale mobiliteit, door mensen op te tillen binnen de organisatie. Historisch is dat altijd al de rol van een vakbond geweest, en dat kan het opnieuw worden.”

‘De geschiedenis leert ons dat de democratie herleiden tot een eenvoudig “de meerderheid beslist” tot de ergste uitwassen kan leiden.’

Stijn Oosterlynck
Professor sociologie

